El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi ile A.Baytursınulı Dil Bilim Enstitüsü'nün Birleşmiş Eğitim Programının Doktora öğrencisi Ermuhamet Maralbek'in "Ölçü Kategorisinin Tarihsel Paradigması (dilbilimsel yön)" Konulu (PhD) Doktora Tezini İnceleme

SONUCU

Boyut kategorisi, hem dilsel, hem de felsefi kategoridir. O hayatın bütün alanlarında, maddenin bütün kalıbı ve muhtevalarında görülür. Ulusun geleceği maneviyat temelinde olan özel kavramlar ile onlarda gizlenen kültürel kodları korumayla ilgilidir. Manevi kapsamda ise, söz konusu dilsel kodlar "boyut" kavramı sayesinde de yaygınlaşmıştır. Boyut kategorisi, bilincin milli şuurla bağlayan kanallardan biridir. Onun oluşma, kalıplaşma ve gelişme tarihini inceleme, dünyayı "boyut" kavramı sayesinde tanımanın milli temelini bulmaya yardımcı olur. Bu bakımdan Ermuhambet Maralbek'in tez konusu, güncel meseledir.

Boyut kategorisinin bunun gibi anlamı, güncel olmaktan da dünya bilim tarihinde felsefe, matematik, iktisat, fizik, dil bilimi vs. Bilim dallarına göre incelenmiştir. İsmi bilimde ün kazanan bilim adamları bu konuyla ilgili çok değerli görüşleri sunmuşlardır. Ayrıca boyut kategorisi, Kazak dil biliminde henüz tamamen incelenmemiş konulardan biridir. Onun için Ermuhambet Maralbek Kazakça'daki boyut kategorisinin dilsel tabiatini açmak için onun tarihsel gelişme sürecini, düşünme-anlamsal yapısını, konusal-muhtevai özelliğini, boyut anlamındaki dil birimlerinin leksik-gramer sıfatını, nazım şeklindeki metinlerde bulunan görünüşlerini, halkın dünya görüşüyle ilişkili olduğunu, hem tarihi dönemlere göre dilsel kaynakların kendine has özellikleri ile ortak unsurlarını, halkın tabiatini, şuurunu "boyut" kavramı sayesinde tanımayı amaçlamıştır.

Tez çalışmasının kaynakları çoktur. Ermuhambet Maralbek Kazak Dili'nin bütün tarihsel gelişme dönemlerine göre yirmiye yakın tarihi yazılı eserlerini kapsayıp bol bol dilsel kaynak derlemiştir ve tez çalışmasında onlardan tamamen yararlanabilmiştir. Ayrıca konuyu genel olarak incelemek için görevsel-semantik, görevsel gramer, yapısal gramer, kognitif gramer, genel dil bilimi, etnolinguistik, kognitif linguistik, türkoloji, edebiyat gibi bilim alanlarının teorik sonuçlarını ve prensiplerini, inceleme yöntemlerine yönlendirilmiştir.

Tez çalışmasında boyut kategorisinin dilsel tabiatini tamamen tarihi dönemlere göre incelemeyi amaçaldığı için her tarihi döneme çeşitli araştırma yöntemlerini kullanabilmiştir. Özellikle, düşünme-felsefi tahlil, bilimsel ispat etme metodu, kavramsal tahlil, leksik-semantik, leksik-gramer, görevsel gramer tahlil metodları, bir sisteme getirme, derleme, araştırma yöntemleri, tarihi-karşılaştırmalı metod, tarihi-ispat etme yöntemi, etnolinguistik tahilil yöntemleri kullanılmıştır. Ermuhambet Maralbek inceleme metodlarını iyice seçerek onu kendi incelemesinde doğru kullanabilmiştir.

Ermuhambet Maralbek'in boyut kategorisine göre yaptığı incelemesinin

yenilikleri şunlardır:

- Kazakça'da boyut kategorisi ilk defa tarihi gelişme bakımından özel olarak inceleme noktası edildi;

- "boyut" kategorisinin dilsel özelliği Kazak Dili'nin bütün tarihsel gelişme dönemlerine göre tamamen incelendi;

- dilin tarihi katlarını geleneksel yapısal yönde incelemeden görevsel, antrotipolojik yönde inceleme uygulandı;

- "boyut" kategorisinin nazım şekli dildeki özelliği 15-18.yy. ait ozan-jıravların eserleri temele alınarak ilk olarak incelendi;

- "boyut" kavramının bilişsel, kavramsal değeri Kazak Dili gelişmesinin bütün dönemlerini kapsayan dilsel kaynakları temelinde, tarihi ilişkide ispat edildi.

Ulusal bilimsel danışman ile Benimle ortak danışmanlığımızın neticesinde incelemenin temel prnsipleri ile sonuçları Kazakistan ve Türkiye'deki bilimsel dergilerde ve konferans bildirileri kitaplarında yayınlanmıştır. Onlardan iki makale kongede, bir makale yabancı ülke dergisinde, bir makale Scopus'ta taranan degide yayaınlanmıştır. Ayrıca Gazi Üniversitsi, Yabancı Dilde Eğitim Fakültesi'nde "Bilimsel Seminerden" geçmiştir. E.Maralbek bu bakımdan benim bütün bilimsel taleplerimi yerine getirebilmiştir.

Bu inceleme tezini geleneksel Kazak kültürü ile modern Kazak kültürünün, dilinin ilişkili olduğunu ispat eden, linguistik alanında görevssel-semantik yönündeki araştırmalara kaynak olabilen, ayrıca Kazak dil bilimini teorik bakımdan tamamlayan, teorik-uygulamalı önemi olan çalışmalardan biri diyebilirim. Amacına ulaşılmış, bilimsel taleplere uygun, tamamen bitirilmiş çalışma olarak savunmaya tavsiye ediyorum.

Bilimsel Danışman

Prof. Dr. Muhammet KOCAK

Prof. Dr. Muhammet KOÇAK

Prof. Dr. Muhammet KOÇAK
Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
Alman Dili Eğitimi
Ana Bilim Dalı Başkanı

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті мен А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты бірлескен оқу бағдарламасының докторанты Ермұхамет Маралбектің «Мөлшер категориясының тарихи парадигмасы» (лингвистикалық аспектіде) атты докторлық (PhD) диссертациясына

ПІКІР

Мөлшер категориясы – әрі тілдік, әрі философиялық категория. Ол өмірдің барлық салаларында, материяның барлық формасы мен мазмұндарында көрініс табады. Ұлт болашағы руханият өзегінде жатқан басты ұғымдар мен оларда жасырынған мәдени кодтарды сақтаумен байланысты. Ал рухани кеңістіктегі осы тілдік кодтар «мөлшер» ұғымы аясында да кең өріс алады. Мөлшер категориясы – сананы ұлттық болмыспен байланыстырушы арналардың бірі. Оның қалыптасу, даму тарихына үңілу – әлемді «мөлшер» ұғымы аясында танудың ұлттық негізін табуға көмектеседі. Осы тұрғыдан келгенде Маралбек Ермұхаметтің тақырыбы өзекті.

Мөлшер категориясының, міне, осындай терең мәні, өзектілігі болғандықтан да ол әлемдік ғылым тарихында философия, математика, экономика, логика, физика, тіл білімі т.б. көптеген ғылым саласы бойынша қарастырылды. Есімі ғылымға белгілі ғалымдар аталған тақырыпқа байланысты құнды тұжырымдар қалдырды. Десе де, мөлшер категориясы қазақ тіл білімінде әлі толық зерттеле қоймаған тақырыптардың бірі. Сондықтан Маралбек Ермұхамет қазақ тіліндегі мөлшер категориясының тілдік табиғатын ашу үшін оның тарихи даму үдерісін, логика-семантикалық құрылымын, тақырыптық-мазмұндық ерекшелігін, мөлшер мәнді тілдік бірліктердің лексико-грамматикалық сипатын, поэтикалық мәтіндердегі көрінісін, халықтың танымымен сабақтастығын, әр тарихи кезең бойынша тілдік деректердің өзіндік ерекшеліктері мен ортақ белгілерін, этностың табиғатын, болмысын «мөлшер» ұғымы аясында тану сынды дұрыс мақсат-міндет қоя білді.

Зерттеу жұмысының дереккөздері де мол. Маралбек Ермұхамет қазақ тілінің барлық тарихи даму кезеңдері бойынша жиырмаға таяу тарихи жазба ескерткіштерді қамтып, мол тілдік материал (мың бес жүз бірлік) жинады және оны диссертациясында толық пайдалана білді. Әрі тақырыпты жан-жақты ашу үшін функционалды-семантика, функционалды грамматика, құрылымдық грамматика, когнитивті грамматика, жалпы тіл білімі, этнолингвистика, когнитивті лингвистика, түркология, әдебиеттану, ғылымдарының теориялық тұжырымдары мен қағидаларын, зерттеу әдістерін басшылыққа алды.

Зерттеу жұмысында мөлшер категориясының тілдік табиғатын тұтас тарихи дәуірлер бойынша айқындау көзделгендіктен, әр тарихи кезеңге әртүрлі зерттеу әдістерін қолдандана білді. Атап айтқанда, логикалық-философиялық анализ, ғылыми сипаттама әдісі, контекстік талдау,

лексико-семантикалық, лексико-грамматикалық, функционалды-грамматикалық талдау әдістері, жүйелеу, топтастыру, жіктеу әдістері, тарихи-салыстырмалы әдіс, рефлективті әдістер қолданылды. Бұл жағынан да Маралбек Ермұхамет зерттеу әдістерін дұрыс таңдап, оны өз зерттеуінде ұтымды қолдана білді.

Маралбек Ермұхаметтің мөлшер категоиясы бойынша жүргізген бұл зерттеуінің жаңалықтары мынада:

- қазақ тіліндегі мөлшер категориясы алғаш рет тарихи даму тұрғысынан арнайы зерттеу нысаны етілді;
- «мөлшер» категориясының тілдік ерекшелігі қазақ тілінің барлық тарихи даму кезеңдері бойынша толыққанды қарастырылды;
- тілдің тарихи қабаттарын дәстүрлі құрылымдық бағытта зерттеуден функционалды, антропоөзектік бағытта зерттеу жүзеге асырылды;
- «мөлшер» категориясының поэтикалық тілдегі ерекшілігі XV-XVIII ғасырға жататын жыраулар поэзиясы негізінде алғаш анықталды;
- «мөлшер» ұғымының танымдық, концептуалдық мәні қазақ тілі дамуының барлық кезеңдерін қамтитын тілдік материалдар негізінде, тарихи сабақтастықта анықталды.

Отандық ғылыми кеңесшісі мен Менің ортақ кеңесіміздің нәтижесінде зерттеудің негізгі тұжырымдары мен нәтижелері Қазақстан және Түркиядағы ғылыми-әдістемелік журналдар мен конференция материалдарында жарық көрді. Соның ішінде екі мақала халықаралық конгресте, бір мақала шетелдік журналда (Туркия), бір мақала Импакт-фактор журналында (Scopus) жарық көрді. Гази университеті, Шет тілде білім беру факультетінде «Ғылыми семинардан» сәтті өтті. Бұл жағынан келгенде, менің қойған ғылыми талаптарымды толық орындады.

Бұл жұмысты дәстүрлі қазақ мәдениеті мен қазіргі қазақ мәдениетінің, тілінің сабақтастығын дәлелдейтін, лингвистикадағы функционалды-семантикалық, концептуалдық бағыттағы зерттеулерге теориялық материал бола алатын, сондай-ақ қазақ тіл білімін теориялық тұрғыдан толықтыра түсетін, теориялық-практикалық маңызы бар жұмыстардың бірі деп есептеймін. Өз мақсатына жеткен, ғылыми талаптарға сай, толыққанды аяқталған жұмыс ретінде қорғауға ұсынамын.

Шетелдік ғыылыми кеңесші ______

Prof. Dr. Muhammet KOÇAK

Гази университеті, Шет тілде білім беру факультеті, Неміс тілі кафедрасының меңгерушісі, PhD доктор, профессор М.Қожак

Prof. Dr. Muhammet KOÇAK
Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
Alman Dili Eğitimi
Ana Bilim Dalı Başkanı

Осы аударма түрік тілінен қазақ тіліне аудармашы Ибрашова Айгерим Берикбаевнамен орындалды.

Қолы: Ибрашова Айгерим Берикбаевна

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы. Бірінші қазан, екі мың жиырмасыншы жыл. Мен, Асылбекова Жазира Амирековна, Қазақстан Республикасы Әділет Министрлігімен 27.04.2004 жылы берілген №0001830 мемлекеттік лицензия негізінде әрекет етуші Алматы қаласының нотариусы, маған белгілі аудармашы Ибрашова Айгерим Берикбаевна менің көзімше қойылған қолын растаймын. Оның жеке басы анықталды, қабілеттілігі тексерілді.

Тізілімде № 3316 тіркелді

Нотариусқа төленген сомма: 1473 тенге

Нотариус

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ * Жеке нотариус * Частный нотариус * Асылбекова Жазира Амирековна * 27 сәуір 2004 жылы Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі берген №0001830 лицензиясы * Лицензия №0001830 выдана 27 апреля 2004 года Министерством юстиции Республики Казахстан

Нөмірленген және тауылықталған
Пронумеровано и прошнуровано на
парақта/страницах
Нотариус

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
27 сәуір 2004 жылы Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі берген №0001830 лицензия
Лицензия №0001830 выдана 27 апреля 2004 года Министерством юстиции Республики Казахстан
* Жекеше нотариус * Частный нотариус *
Асылбекова Жазира Амирековна